

KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA TEXNIKUM O'QUVCHILARINING INGLIZ TILIDA GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Hotamova Jasmina Bobir qizi

*Buxoro tuman 1-son texnikumi ingliz tili fani o'qituvchisi
jasminahotamova@mail.ru*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kommunikativ yondashuv asosida texnikum o'quvchilarining ingliz tilida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodik jihatlari tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi ilmiy adabiyotlar asosida kommunikativ ta'lim va topshiriqqa asoslangan o'qitish tamoyillari ko'rib chiqiladi. Muallif tomonidan kasbiy vaziyat, tilga tayanch, kommunikativ topshiriq, teskari aloqa va takroriy nutq mashqini birlashtiruvchi besh bosqichli metodik model taklif etiladi. Mazkur model texnikum o'quvchilarining kasbiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda ingliz tilidan amaliy muloqotda foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ yondashuv, ingliz tili, texnikum o'quvchilari, gapirish ko'nikmasi, kasbiy muloqot, kommunikativ topshiriq, teskari aloqa, metodik model*

Bugungi kunda ingliz tilini bilish zamonaviy mutaxassisning kasbiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Texnikum bitiruvchilari kelajakdagi faoliyatida xorijiy mijozlar bilan suhbatlashish, texnik muammolarni tushuntirish, kasbiy ma'lumot almashish va ish jarayoniga oid savollarga javob berish kabi vaziyatlarga duch kelishlari mumkin.

Bunday sharoitda grammatik qoidalarni bilish va lug'at boyligiga ega bo'lishning o'zi yetarli emas. O'quvchi o'z bilimlarini real muloqot jarayonida qo'llay olishi ham zarur. Muallifning fikricha, texnikumlarda ingliz tilini o'qitishdagi muhim vazifalardan biri nazariy bilim bilan amaliy nutq o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlashdir.

O'quvchi grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishni bilishi mumkin, biroq suhbat davomida kerakli so'zni tez topish, mustaqil savol berish yoki suhbatdoshning fikriga munosabat bildirishda qiynalishi ehtimoldan xoli emas. Shuning uchun ingliz tili mashg'ulotlarini faqat grammatik qoidalarni tushuntirish va so'zlarni yodlashga asoslash bilan cheklanmaslik lozim.

O'quvchilarga kasbiy vaziyatlarda ingliz tilida muloqot qilish, muammoni tushuntirish va o'z fikrini asoslash imkoniyatini berish muhimdir. Maqolaning maqsadi kommunikativ yondashuvga oid ingliz tilidagi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, ularning asosiy g'oyalarini texnikum ta'limi sharoitiga moslashtirish va gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik modelni taklif etishdan iborat.

Kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari. Martin Bygate (1987) Speaking asarida gapirish ko'nikmasining o'ziga xos xususiyatlari va uni rivojlantirish masalalarini yoritadi. Ushbu ishga tayangan holda gapirishni faqat grammatik bilimning natijasi sifatida baholash yetarli emasligini ta'kidlash mumkin.

O'quvchi muloqot jarayonida fikrini shakllantirishi, kerakli til birliklarini tanlashi va suhbatni davom ettirishi kerak. David Nunan (1987) "Communicative Language Teaching: Making It Work" maqolasida kommunikativ til o'qitishning amaliy jihatlariga e'tibor qaratadi. Ushbu qarashdan kelib chiqib, darsning kommunikativ deb nomlanishi o'quvchilarning faol muloqot qilayotganini avtomatik ravishda anglatmaydi. O'qituvchi har bir o'quvchining mustaqil fikr bildirishi, savol berishi va javob qaytarishi uchun sharoit yaratishi lozim.

William Littlewood (2004) topshiriqqa asoslangan yondashuvda mazmun va til shakliga e'tibor berish o'rtasidagi muvozanatni muvokama qiladi. Bu fikr texnikum ta'limi uchun ham ahamiyatli. O'quvchi kasbiy topshiriqni bajarishga intilar ekan, grammatik jihatdan to'g'ri va tushunarli gapirishni ham o'rganishi kerak.

Shu sababli kommunikativ mashg'ulotlarda grammatikani butunlay chetga surish emas, balki uni muloqot ehtiyojiga mos ravishda o'rgatish maqsadga muvofiq. David Nunan (2004) Task-Based Language Teaching asarida topshiriqqa asoslangan til o'qitishning tamoyillarini yoritadi. Bu yondashuvda til mazmunli vazifani bajarish vositasi sifatida qo'llanadi. Texnikum sharoitida topshiriqlarni o'quvchilarning mutaxassisligiga moslashtirish mumkin. Masalan, texnik nosozlikni tushuntirish, mijozga xizmat ko'rsatish, ish jarayonini tavsiflash yoki kasbiy tavsiya berish kabi vazifalar ingliz tilidan amaliy foydalanishga yordam beradi.

Mazkur olimlarning qarashlari kommunikativ ta'limda muloqot va amaliy topshiriqlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Muallifning fikricha, texnikum sharoitida ushbu tamoyillarni kasbiy vaziyatlar bilan bog'lash va o'quvchilarning nutqini muntazam tahlil qilish orqali ularning amaliy ahamiyatini oshirish mumkin.

Ingliz olimlarining qarashlari va mualliflik yondashuvining taqqoslanishi. Bygate (1987) gapirish ko'nikmasining rivojlanishiga e'tibor qaratgan bo'lsa, Nunan (1987) kommunikativ yondashuvning ta'lim amaliyotida qo'llanishiga urg'u beradi. Littlewood (2004) topshiriq mazmuni va til shakli o'rtasidagi muvozanat masalasini ko'rib chiqadi. Nunan (2004) esa topshiriqqa asoslangan til o'qitishning metodik tamoyillarini tizimlashtiradi. Ushbu ishlarni taqqoslash orqali quyidagi xulosaga kelish mumkin: gapirish ko'nikmasini rivojlantirish uchun o'quvchiga nafaqat til materialini o'rgatish, balki uni mazmunli muloqotda qo'llash imkoniyatini ham yaratish zarur.

Muallifning yondashuvi ushbu tamoyillarni texnikum o'quvchilarining kasbiy ehtiyojlariga moslashtirishga qaratilgan. Bunda kasbiy vaziyatni tanlash, kerakli til vositalarini taqdim etish, mustaqil muloqotni tashkil qilish, teskari aloqa berish va topshiriqni qayta bajarish o'zaro bog'langan jarayon sifatida qaraladi.

Demak, taklif etilayotgan yondashuv ingliz olimlarining qarashlarini inkor etmaydi, balki ularning nazariy g'oyalarini texnikum sharoitida qo'llash uchun muayyan metodik ketma-ketlikni taklif qiladi.

Texnikum o'quvchilarining gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish modeli. Muallif tomonidan besh bosqichdan iborat metodik model taklif etiladi. Birinchi bosqich — kasbiy vaziyatni tanlash.

O'qituvchi o'quvchilarning mutaxassisligiga mos vaziyatni belgilaydi. Masalan, axborot texnologiyalari yo'nalishida texnik muammoni tushuntirish, turizmda mehmonni kutib olish, servis yo'nalishida mijoz bilan muloqot qilish topshiriqlari tanlanadi. Ikkinchi bosqich — tilga tayanch berish. O'quvchilarga topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan so'zlar, iboralar va gap qoliplari taqdim etiladi. Masalan, "The problem is...", "Could you explain...?", "I suggest that we..." kabi iboralar mustaqil fikr ifodalashni yengillashtiradi.

Bunda tayyor dialogni yodlatish emas, o'quvchining o'z nutqini shakllantirishiga yordam berish maqsad qilinadi. Uchinchi bosqich — kommunikativ topshiriqni bajarish. O'quvchilar juftlikda yoki kichik guruhlarda vazifani bajaradilar. Topshiriq o'zaro savol-javob, ma'lumotni aniqlashtirish va muammoning yechimini topishni talab qilishi kerak. To'rtinchi bosqich — teskari aloqa.

O'quvchilar bir-birining nutqini belgilangan mezonlar asosida baholaydilar. Bunda ravonlik, grammatik aniqlik, lug'at tanlovi, talaffuz va muloqotni davom ettirish qobiliyati hisobga olinadi. O'qituvchi esa xatolarni tushuntirib, ularni tuzatish yo'llarini ko'rsatadi. Beshinchi bosqich — topshiriqni qayta bajarish. O'quvchilar olingan tavsiyalar asosida topshiriqni takroran bajaradilar yoki unga o'xshash yangi vaziyatda muloqot qiladilar.

Muallifning fikricha, ushbu bosqich o'quvchiga aniqlangan kamchiliklar ustida amaliy ishlash va o'z nutqini takomillashtirish imkonini beradi. Modelning o'ziga xosligi bosqichlarning alohida-alohida qo'llanishida emas, balki kasbiy vaziyatdan boshlangan jarayonning teskari aloqa va takroriy nutq mashqi bilan yakunlanishidadir.

Metodik modelni amaliyotda qo'llash namunasi. Axborot texnologiyalari yo'nalishidagi o'quvchilar uchun "Reporting a Technical Problem" — texnik muammo haqida xabar berish mavzusida mashg'ulot tashkil etish mumkin. O'quvchilardan biri mijoz, ikkinchisi texnik mutaxassis rolini bajaradi.

Customer: Hello. My computer is not connecting to the internet.

Technician: When did the problem start?

Customer: It started this morning.

Technician: Have you restarted the computer?

Customer: Yes, but it still does not work.

Technician: Let me check the network settings.

Dastlab dialog namuna sifatida taqdim etiladi. Keyin o'quvchilar vaziyatni o'zgartirib, masalan, printer ishlamayotgani yoki dastur ochilmayotgani haqida mustaqil suhbat tuzadilar. Shu orqali ular tayyor matnni takrorlashdan yangi vaziyatda mustaqil fikr ifodalashga o'tadilar.

Mashg'ulot yakunida o'quvchilar bir-biriga fikr-mulohaza bildiradilar va topshiriqni qayta bajaradilar. O'qituvchi esa o'quvchilarning fikrni tushuntirish, savol berish, javob qaytarish va yechim taklif qilish qobiliyatini kuzatadi.

Ushbu topshiriqni boshqa mutaxassisliklarga ham moslashtirish mumkin. Masalan, turizm yo'nalishida mehmonning savollariga javob berish, servis yo'nalishida

mijoz shikoyatini tinglash yoki ishlab chiqarish yo'nalishida xavfsizlik qoidalarini tushuntirish topshiriqlari qo'llanishi mumkin.

Modelni baholash mezonlari. Taklif etilgan modelni kelgusida amaliyotda tekshirish uchun beshta asosiy mezondan foydalanish mumkin:

1. Ravonlik — o'quvchining fikrini ortiqcha to'xtalishlarsiz ifodalashi.
2. Grammatik aniqlik — grammatik shakl va gap tuzilishidan to'g'ri foydalanishi.
3. Lug'at boyligi — umumiy va kasbiy so'zlardan vaziyatga mos foydalanishi.
4. Talaffuz va tushunarlilik — suhbatdosh uning nutqini tushuna olishi.
5. Muloqotga kirishish — savol berishi, javob qaytarishi va suhbatni davom ettirishi.

Har bir mezon besh ballik tizimda baholanishi mumkin. Dastlabki va yakuniy baholash natijalarini taqqoslash o'quvchilarning qaysi ko'nikmalarida o'zgarish yuz berganini aniqlashga yordam beradi. Agar tajriba va nazorat guruhlarini tashkil etilsa, metodik modelning ta'sirini chuqurroq o'rganish imkoniyati paydo bo'ladi. Mazkur baholash tizimi ushbu maqolada metodik taklif sifatida keltirilmoqda. Modelning samaradorligi haqida xulosa chiqarish uchun uni haqiqiy o'quv jarayonida sinab ko'rish va olingan ma'lumotlarni tahlil qilish zarur.

Ilmiy yangilik. Maqolaning ilmiy yangiligi texnikum o'quvchilarining ingliz tilida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun kasbiy vaziyatni tanlash, tilga tayanch berish, kommunikativ topshiriqni bajarish, teskari aloqa olish va topshiriqni qayta bajarish bosqichlarini yagona metodik modelga birlashtirish taklifida namoyon bo'ladi. Ushbu modelning farqli jihati shundaki, unda kommunikativ topshiriqlar umumiy muloqot bilan cheklanmay, o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga moslashtiriladi.

Bundan tashqari, teskari aloqa alohida bosqich sifatida tashkil etilib, uning natijasi keyingi nutqiy urinishda qo'llanadi. Bygate (1987) gapirish ko'nikmasini, Nunan (1987) kommunikativ ta'limning amaliy jihatlarini, Littlewood (2004) topshiriq mazmuni va til shakli o'rtasidagi muvozanatni, Nunan (2004) esa topshiriqqa asoslangan ta'limning metodik asoslarini yoritadi.

Mazkur maqolada ushbu nazariy qarashlarni texnikum ta'limi sharoitiga moslashtirib, ularni kasbiy vaziyat va takroriy nutq mashqi bilan bog'laydigan ketma-ketlik taklif etiladi. Shuni ta'kidlash lozimki, ilmiy yangilik mavjud usullarni ilgari hech kim qo'llamaganini da'vo qilishda emas, balki ularni muayyan ta'lim sharoitiga moslashtirib, aniq metodik tizimda tashkil etish taklifidir. Modelning samaradorligi empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim.

Maqolaning ilmiy yangiligi texnikum o'quvchilarining ingliz tilida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun kasbiy vaziyatni tanlash, tilga tayanch berish, kommunikativ topshiriqni bajarish, teskari aloqa olish va topshiriqni qayta bajarish bosqichlarini yagona metodik modelga birlashtirish taklifida namoyon bo'ladi.

Ushbu modelning farqli jihati shundaki, unda kommunikativ topshiriqlar umumiy muloqot bilan cheklanmay, o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga

moslashtiriladi. Bundan tashqari, teskari aloqa alohida bosqich sifatida tashkil etilib, uning natijasi keyingi nutqiy urinishda qo'llanadi.

Bygate (1987) gapirish ko'nikmasini, Nunan (1987) kommunikativ ta'limning amaliy jihatlarini, Littlewood (2004) topshiriq mazmuni va til shakli o'rtasidagi muvozanatni, Nunan (2004) esa topshiriqqa asoslangan ta'limning metodik asoslarini yoritadi.

Mazkur maqolada ushbu nazariy qarashlarni texnikum ta'limi sharoitiga moslashtirib, ularni kasbiy vaziyat va takroriy nutq mashqi bilan bog'laydigan ketma-ketlik taklif etiladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, ilmiy yangilik mavjud usullarni ilgari hech kim qo'llamaganini da'vo qilishda emas, balki ularni muayyan ta'lim sharoitiga moslashtirib, aniq metodik tizimda tashkil etish taklifidir. Modelning samaradorligi empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim.

Xulosa: Tahlil natijasida texnikum o'quvchilarining ingliz tilida gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishda grammatik bilim va lug'at boyligini shakllantirish bilan birga, ulardan real kasbiy muloqotda foydalanish imkoniyatini yaratish zarurligi aniqlandi. Ingliz tilidagi ilmiy adabiyotlar kommunikativ yondashuv va topshiriqqa asoslangan ta'limning nazariy asoslarini tushunishga yordam beradi.

Muallif tomonidan taklif etilgan besh bosqichli model kasbiy vaziyat, tilga tayanch, kommunikativ topshiriq, teskari aloqa va takroriy nutq mashqini o'zaro bog'laydi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning ingliz tilidan kasbiy vaziyatlarda foydalanish imkoniyatini kengaytirishi mumkin.

Modelning amaliy ahamiyatini aniqlash uchun uni texnikumlarda sinovdan o'tkazish, o'quvchilarning nutqiy natijalarini belgilangan mezonlar asosida baholash va olingan ma'lumotlarni tahlil qilish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bygate, M. (1987). Speaking. Oxford University Press.
2. Nunan, D. (1987). Communicative language teaching: Making it work. *ELT Journal*, 41(2), 136–145. <https://doi.org/10.1093/elt/41.2.136>
3. Littlewood, W. (2004). The task-based approach: Some questions and suggestions. *ELT Journal*, 58(4), 319–326. <https://doi.org/10.1093/elt/58.4.319>
4. Nunan, D. (2004). Task-Based Language Teaching. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CB09780511667336>